

JOAN COBA FEMENIA

APUNTS PER A UNA ANÀLISI COMPARATIVA DELS USOS POSSESIUS EN ALGUNES LLENGÜES ROMÀNIQUES

0. INTRODUCCIÓ

Ultrapassa els límits del nostre treball un estudi aprofundit dels adjectius possessius en occità, francès, italià o castellà que són les llengües que considerarem tot seguit. Ens limitarem, doncs, a uns breus comentaris que ens permeten fer-nos una visió de conjunt dels possessius d'aquestes llengües, tot indicant-ne els paral·lelismes o les divergències més notables amb la nostra, sobretot pel que fa als aspectes més interessants com ara la utilització o no dels derivats d'ILLORUM (l'origen del *llur* català) o les relacions entre adjectius possessius i pronoms personals (*el nostre llibre és el llibre de nosaltres*). D'aquesta manera, podrem assolir una visió general dels adjectius possessius en algunes de les llengües de l'entorn.

1. L'OCCITÀ

a) La primera cosa que ens crida l'atenció quan examinem els paradigmes dels possessius occitans és l'existència, també, de dues sèries: una de formes *accentuades* i una altra de formes *àtones*, en un paral·lelisme evident amb la nostra llengua.¹ Tanmateix, l'arraconament

1. És la terminologia que utilitza Anglade (1977: 248-249) que centra els seus estudis en el parlar provençal antic. Alibèrt (1976: 75-77) s'estima més parlar de *sèrie tònica* i *sèrie àtona* i estudia els parlars llenguadocians. Si ens traslladem al català, aquestes terminologies no semblen les més encertades perquè mentre les formes dites *àtones* sí que són sempre febles o àtones (*mon pare*), les formes dites *tòniques* poden ser àtones (*el meu cotxe*) o tòniques (*el cotxe és meu*). Conseqüentment, m'estime més d'usar la denominació proposada per Badia (1951: 305-306) i per Moll (1952: 193) que les denominaven formes contractes o reduïdes i formes plenes, respectivament.

que, de les formes *àtones*, hem fet nosaltres, reservant-les per a algunes relacions familiars i per a alguns usos dels substantius *casa* i *vida*, sembla que no s'ha produït en occità, almenys en les parles llenguadocianes, les quals mantenen vives les formes *àtones* amb qualsevol tipus de substantiu. Així, es diu: *los mieius cavals* o *mos cavals*, *la sua domna* o *sa domna*, *mon amiga*, *mon gos...* (vg. ALIBÈRT, 1976: 75-78).²

b) Per al possessiu de 3a persona i diversos posseïdors, l'occità utilitza les formes *lor* (per al masculí i femení singular) i *lors* o *lurs* (per als plurals). Com en català, per tant, no hi ha variació quant al gènere i —a més— també es poden construir precedides d'article (*els alumnes* i *els llurs professors*).

Alibèrt (1976: 77) afirma també que la substitució de *lor* pel possessiu *tònic* o *àton* d'un sol posseïdor és freqüent en alguns parlars. Coromines (1971: 84) també ha insistit sobre el fet que «l'occità *lou(r)* no ha estat mai d'ús general, sinó alternant amb (...) *sieu*». Així, es diu:

Aquels obrièrs pòrtan los sieus espleits (i no *lors espleits*) o *Aquels gosses mossegan son mèstre* (i no *lor mèstre*).

Aquest fenomen és conegut també —és clar— en català, almenys des de 1298, data en què Coromines (*DECLC*, V, 310a, 48-50) documenta el primer cas de *son*, *sa* amb possessor plural, fins i tot en el dialecte rossellonès, el qual, paradoxalment, és l'únic que, en temps actual, conserva viu l'ús de *llur*. Nosaltres podem aportar exemples anteriors, fins i tot, a aquella data. Com ara en *El capbreu de Castellbisbal*, de 1189 (en *DHLC*, p. 17): «(...) e de tots sos omes que de pagesia són [son] tragí ab sos ases». O aquest altre en un informe sobre qüestió d'heretges, en 1250 (*DHLC*, p. 35): «(...) e axí aurie l'amor de tots los omes de Gosal e aurie puxes tots sos drets d'els...».

Anglade (1977: 250-251) donava en el seu paradigma les formes *lor* o *lur* sense cap diferència morfològica quant al gènere, però tam-

2. He comprovat també a través d'Internet (www.ac-toulouse.fr/occitan/ressor-gas/lenga/gramstlis.html) que el que s'hi denomina «gascon tolosan» també fa servir unes formes i altres: «Es ma cigarreta» però també «Es la miva cigarreta»; «Son mas cigarretas» però també «Son las mivas cigarretas». S'hi fa constar que les formes sense article són les més emprades i les que porten article són rares.

poc quant al nombre en el provençal antic. Aquesta manca de marca de plural no fou desconeguda en català, que en l'origen restava invariable, sense *-s*, fóra singular o plural la cosa posseïda, en conformitat, doncs, amb l'etimologia ILLORUM i en una circumstància, per tant, perfectament regular.

Coromines (*DECLC*, V, 310a, 13-15) ha presentat, en aquesta línia, el següent exemple de Peyre Cardenal, llenguadocià del principi del s. XIII:

*Ja non ajon paor/ alcays ni almassor [els moros]/ que abbat ni prior/ los anon envazir/ ni lur terras sazir:/ que afans lur seria.*³

Així, per tant, notem que *lor* o *lur* restaren invariables en occità durant el període clàssic mentre que les nostres formes homònimes, segons Coromines (*DECLC*, V, 310a, 19-20), prengueren la *-s*, segurament ja en el s. XIII, a causa de la influència de *seus*, *vostres*, etc.

A més, hauríem d'afegir també, opinem nosaltres, que el fet de prendre la *-s* està en consonància amb la transformació dels derivats d'ILLORUM en adjectius, després de la desaparició dels casos llatins.

c) Notem també que els possessius *àtons* occitans d'un sol posseïdor presenten en el femení plural les formes *mas*, *tas*, *sas*, que són les que dóna com a catalanes Fabra en la seua primerenca gramàtica de 1891 (p. 29). Òbviament, es tracta d'una errada provocada per les neutralitzacions de les vocals àtones que es produeixen en català oriental, i no d'un occitanisme.

d) Des de l'època antiga *mon*, *ton*, *son* s'empren en occità davant dels femenins que comencen per vocal: *mon amiga*, *ton estela* (ALIBERT, 1976: 77). També s'ha detectat el fenomen en català, fins i tot en poesia arcaica (*mon aimia*), segons Badia (1994: 504),⁴ i en «bons escriptors catalans i mallorquins», en paraules de Moll (1937: 122).

3. Per la mateixa època, ara al final del s. XII, hem detectat *lur* com a OI, també sense marca de plural. Així, en les homilies provençals de Tortosa es diu: «...per zo que ad aquel dia lavet nostre S. los pes als apostols; e lavet lur las armas e los corses et donet lur lo seu cors...», *DHLC*, p. 22.

4. Només Badia situa aquest fenomen en «poesia arcaica», però no aporta proves documentals. Tots els altres autors consultats situen el fet en temps moderns, tot re-

2. EL FRANCÈS

a) La relació tan estreta entre pronoms personals i adjectius possessius que ha fet notar la gramàtica tradicional és també ben contrastable en francès. Els possessius francesos també equivalen —és clar— al conjunt format per l'*article definit + nom + de + pronom personal*. Així, Dubois i Lagane (1973: 65) presenten aquests exemples:

Le chapeau de moi és mon chapeau o le fils de lui est arrivé és son fils est arrivé.

Tot i això, asseguren que les primeres frases d'aquestes parelles no es diuen mai: «Si on dit *Le fils de Pierre est arrivé*, on ne dit jamais en revanche * *Le fils de lui est arrivé*», detall certament anecdòtic. Alguns gramàtics catalans actuals també vacillen a acceptar aquestes construccions, i només ho fan en el cas que servisquen per a evitar ambigüitats.⁵ Podem avançar nosaltres que la construcció no era desconeguda tampoc en el català medieval, com ho demostren aquests primerencs exemples: «(...) el baquelar fogí-se'n per colpa de lui», en un document del final dels s. XII o del començament del XIII (*DHLC*, p. 26) o aquest altre del *Llibre de les bèsties*, de Ramon Llull, entre 1286 i 1294: «Senyors, volentat és de vosaltres que jo sia rei» (p. 19), cosa que pareix demostrar que les reticències davant d'aquesta construcció catalana són infundades.

b) Crida també l'atenció l'aparent simetria perfecta en el paradigma dels possessius francesos. Aquesta simetria la confereix la utilització sistemàtica de la forma *leur* per a diversos posseïdors i nombre singular i *leurs* per al plural. Així tenim *leur chapeau*, *leur valise* i *leurs chapeaux*, *leurs valises*. Segons Meyer-Lübke, en una citació de Par (1923: 35) «lo francés *leur* no admeté la 's' del plural fins lo

---

muntant-lo —com a molt— a la Renaixença. El primer exemple que hem localitzat nosaltres és d'una miqueta abans, de 1774, any en què es presentà la versió catalana d'*Athalie*, obra de l'autor francès J. Racine: «Sa mort funesta no impedí Okosias d'imitar son impietat y la d'Athalie, sa mare» (*DHLC*, p. 292).

5. Vg. Ruaix (1985: 45): *casa d'ell, casa d'ella...* o Badia (1994: 507): *la paciència d'ell, la paciència d'ella*.

segle XIV»,⁶ fet que ja hem explicat nosaltres que estava en conformitat amb l'etimologia ILLORUM.

Diversos autors han destacat el paralelisme evident entre la forma *leur* francesa i el *llur* català, com ara Fabra (1912: 127), que posà de manifest aquesta equivalència.

c) També en francès, com en català actual, s'admetia la dualitat *leur/son, sa* i *leurs/ses* durant l'edat mitjana i a l'època preclàssica. Els llibres de Rabelais —afirma Coromines (1971: 93)— n'eren plens. Fou el francès clàssic, a causa de la influència de destacats escriptors i gramàtics qui bandejà aquella dualitat i altres, per una propensió unificadora a ultrança, que l'autor justifica en funció de «l'esperit unitarista dels francesos del Nord».

Però potser puguem buscar alguna raó més purament intralingüística per explicar aquella simplificació del paradigma a favor de *leur* i *leurs*:

És sabut que el francès representa l'objecte indirecte en plural per mitjà de la mateixa forma que usa per al possessiu de tercera persona i diversos posseïdors: *ne leur dites rien/ leur langue*. Saragossà (2000: § 5.2.5.) es pregunta si aquesta coincidència formal pot haver tingut alguna repercussió en la simplificació del paradigma que comentem. Nosaltres també ens podem fer aquesta pregunta però a la inversa si estudiem les possibles causes del retrocés de la forma catalana *llur*. És a dir, cap plantejar-se si el fet que *lur* no acabara generalitzant-se com a pronom d'OI, pogué influir en la pràctica desaparició de la forma quasi homòfona *llur* com a possessiu.

Per una altra banda, caldria comprovar també si ha sigut la influència francesa la que ha mantingut la pervivència de *llur* en algunes zones del nostre domini lingüístic. Aquest fet, aparentment tan evident és posat en dubte per Coromines, el qual nega taxativament que «la conservació de *llur* hagi estat deguda ni ajudada per la influència francesa» (*DECLC*, V, 310b, 52-53). Per la nostra banda, afegim que tampoc no hauríem de descartar la possibilitat de la influència de la

6. Grevisse (1936: 949), no obstant això, situa l'admissió de la *-s* per al plural cap al s. XIII, «mais l'ancien usage ne s'est perdu qu'au XVIIe». Racine escrivia encara: *Ils abandonnent leur biens*.

llengua occitana, la qual manté encara vius els derivats d'ILLORUM, com hem avançat en § 1b).

d) En francès, el recte ús de la llengua obliga a utilitzar, amb els substantius que designen parts del cos, els articles definits i no els possessius:

Il a mal au pied i no *Il a mal à son pied*; *il lève la tête* i no *Il lève sa tête*.

Quan calga també podrem utilitzar un pronom personal:

On lui bande les yeux i no *On bande ses yeux*.⁷

Però no es tracta d'un particularisme del francès. Ja en la llengua llatina, Bassols (1956 I: 192) reputava com a «contrarias al espíritu de la lengua clásica expresiones como *tollere oculos suos*, *extendere manus suas*, etc.», tot i que «en el habla popular aparecen a veces usados».

En català també diversos autors han fet esment d'aquests usos dels possessius. Com ara l'escriptor Quim Monzó, el qual ironitza magistralment al respecte en el conte «Els possessius» (dins *Contologia. Antologia de les tècniques del conte literari*, ps. 64-66): «ell es duu la seva mà al seu cap», p. ex. entre molts casos més. La creixent utilització dels possessius en aquest tipus de construccions, constatable en temps moderns, és segurament explicable com a conseqüència de la influència de l'omnipresent llengua anglesa, que en fa un ús sistemàtic davant de substantius que indiquen parts del cos o peces de roba: «I wanted to wash my hands. Volia rentar-me les mans» (cf. CUENCA, 1992: 83).

e) Finalment destaquem en francès l'existència d'una segona sèrie de possessius, que només s'empren limitadament, que pertanyen a la llengua acurada (vg. GREVISSE, 1936: 954) —sembla que no donen lloc

7. Els exemples són de Dubois i Lagane (1973:65). Vg. també al respecte Grevisse (1936: 950) o Fernández Ballón i Monnerie-Goarin (1993: 27). Grevisse, amb tot, ha presentat exemples de l'època clàssica que demostren que aquestes regles no foren sempre respectades: «Monsieur Purgon (...) m'a défendu de découvrir ma teste», en Molière o «Il étend ses bras», en Diderot, entre d'altres.

a construccions populars— i que, a més, posseeixen la sintaxi dels qualificatius, segons Dubois i Lagane (1973: 67). En estem referint a les formes *mien, tien, sien, nôtre, vôtre, leur* que Weinrich (1989: 246) anomena «formes lliures de l'article possessif», i que funcionen en expressions com ara *cette opinion est mienne* o bé en un estil irònic, afectat o simplement distingit: *j'ai reçu la visite d'un mien cousin*.

L'autor fa servir l'expressió «formes lliures» per oposició a les formes unides, «enllaçades» (*des formes liées*). Suposem nosaltres que l'oportunitat s'establirà en funció del fet que les primeres admeten una construcció sense substantiu (*cette opinion est mienne*) mentre que les segones sempre han d'anar enllaçades al nom (*mon chapeau, son fils*), en definitiva la tradicional separació entre formes *tòniques* i *àtones*, respectivament.

Pel que respecta al fet d'anomenar «articles» als possessius, ens fa l'efecte que Weinrich fa servir aquesta expressió —tot i que ell no ho explica— en el sentit que la nostra gramàtica tradicional li ha donat al mot «determinatiu», amb el valor de «restrictiu», segurament, (vg. SARAGOSSÀ, 2000: § 4.2.2., n. 26). Així, Weinrich parla de «l'article démonstratif, l'article possessif», i fins i tot de «les articles numériques», etc.

Aquests adjectius (*mien, tien, sien, nôtre, vôtre, leur*) eren corrents en antic i mitjà francès, però al s. XVII els gramàtics ja no n'aproven la utilització. Per una altra banda, la traducció corresponent de frases com ara «j'ai reçu la visite d'un mien cousin», en català o castellà, es consideren arcaïques en les dues llengües. La construcció també és present en el dialecte llenguadocià de la llengua occitana («lo lengadocian emplega las doas combinasons seguentas: *un son e un sieu*. Ex.: *demòra ço d'una sa filha...*», (vg. ALIBÈRT, 1976: 268) i és present també en italià, segons Rohlfs (1968 II: 129), que cita, entre d'altres, aquest exemple: «un tuo compagno».

8. Tanmateix, en els dialectes que fan servir *mia, tua, sua* com a formes invariables en nombre i gènere, *loro* assumeix, per un fenomen de regularització morfològica, una *-a* final (*lora*). Vg. Rohlfs (1968 II: 121): «Nell marchigiano si trovano *mia, tua, sua* per ogni genere e numero (Salvioni, SR 3: 133). Qui anche *loro* assume per analogia *-a* finale, per esempio *i torti lora* (Salvioni, SFR 7: 197)». L'autor no presenta exemples de *mia, tua, sua* com a formes invariables.

3. L'ITALIÀ

a) La llengua italiana antiga mantingué la possibilitat que SUUS > *suo*, s'utilitzara tant per a un únic posseïdor com per a diversos (TEKAVCIC, 1972: 181). Posteriorment introduí la forma indeclinable⁸ *loro*, per a més d'un posseïdor, a partir de l'ILLORUM llatí. Per tant, *loro* és la forma paral·lela al francès *leur*, al català *llur*, a l'occità *lor* o al romanès *lor*.

En qualsevol cas i respecte a aquesta forma italiana, assegura Tekavcic que «il suo avvento è posteriore, relativamente recente, e ciò spiega appunto perché *loro* non ha attechito nei dialetti italiani». Amb tot hi ha algun factor en aquesta explicació que se'ns escapa: si l'autor reconeix que ja «il tardo latino parlato conosce soltanto ILLORU, anzi probabilmente già /loru/», però la introducció de *loro* és posterior i relativament recent en italià, hem de suposar un tall entre l'ILLORUM llatí i el *loro* italià? En altres paraules, si ILLORUM prové del llatí, com és que no es deia en italià antic?

No ens ha d'estranyar, doncs, que *loro* mai no haja esdevingut popular ni en la Itàlia septentrional, ni en la meridional ni en la Toscana. La major part dels dialectes italians són continuadors de SUUS (TEKAVCIC, 1972: 182).⁹

Per tots aquests fets, els sembla, a Politzer (1952: 65-71) i a Rohlfs (1968 II: 122), que hi ha prou motius per a pensar en un origen estranger, no autòcton, d'aquesta forma.

Així, Rohlfs afirma que «il loro usato dall'odierna lingua scolastica per la terza persona del plurale par dovuto ad influsi venuti di Francia o dal Settentrione». ¹⁰ Fins i tot aquest autor considera també com a gal·licisme el pronom personal homòfon.

Tanmateix, Tekavcic (1972: 182) creu que es poden fer algunes observacions al suposat origen estranger de la forma *loro*:

- 1) En la llengua sarda, paral·lelament a *loro* hi ha *issoro* < IPSORU

9. Fins i tot en els dialectes que coneixen *loro*, aquesta forma sembla perdre terreny en benefici de *suo*, sobretot en els registres col·loquials. Agraïsc al Dr. A. Saragossà aquesta informació.

10. No justifica la seua afirmació, sinó que —simplement— aporta un exemple, ja en Dant, d'aquesta utilització: *quivi le brutte Arpie lor nido fanno*.

(*su tio issòro: llur oncle*), amb idèntica funció. Cal excloure en aquesta llengua cap influència gal·loromànica o septentrional a l'edat mitjana.

2) El mateix cal dir respecte al romanès *lor*, on el seu isolament ancestral exclou qualsevol influència gal·loromànica o septentrional.

Conclou l'autor, doncs, que ben bé es pot tractar d'una extensió funcional de l'adjectiu demostratiu («EIUS, EORUM, EARUM e piú tardi ILLORU») als usos possessius «per rimediare all'ambiguità di suo», extensió documentada ja en llatí, per una altra banda.

A més, opinem nosaltres que difícilment podem parlar d'influència gal·loromànica o septentrional respecte a un estat de coses que sembla general a tota la Romània. A part del francès, català, italià, romanès i occità, la forma paral·lela també està documentada en navarroaragonès i en castellà primitiu (vg. ZAMORA VICENTE, 1966: 254; MENÉNDEZ PIDAL, 1968: 258, i MARTÍNEZ ALCALDE, 1996: 52-53), així com en alguns dialectes del rètic.¹¹ Fins i tot aquella extensió de l'adjectiu («EIUS, EORUM, EARUM e piú tardi ILLORU», en el cas italià) a la funció possessiva ocorre fins i tot en llengües no romàniques, com ara el rus (*eë*) o el serbocroat (*njegov, njezin, njihov* enfront de *njega, nje, njih*, (vg. TEKAVCIC, 1972: 183, n. 8).¹²

Coromines (1971: 84) opina que si hui hi ha diferències entre les llengües romàniques en aquest punt, no cal entendre-ho com a conseqüència de la seua posició geogràfica o de la influència septentrional, germànica o de la llengua francesa (que per una altra banda —com hem vist— també conegué les vacil·lacions, vg. § 2c), sinó de la intervenció dels gramàtics i de les seleccions intrínseques a cada llengua. Aquestes intervencions i seleccions acabaren per proscriure l'ús de *sien* o *suo* amb posseïdor plural, en francès i italià, respectivament, i per arraconar l'antic *llur* en castellà, mentre que Catalunya i les terres d'Oc continuaven admeten les dues possibilitats.

11. Com ara en el dialecte friülès normalitzat que presenta aquestes formes (*il*) *lôr*, (*la*) *lôr*, (*i*) *lôr*, (*lis*) *lôr*, segons informació extreta d'Internet (www.friul.it/guide). Fins i tot, en la «presentazion» d'aquesta pàgina trobem un exemple: «Che a conservin i Furlans la lôr lenghe particulâr, la lôr variant...».

12. Haguera estat interessant conèixer més dades sobre aquesta «stensione dei sostituti personali alla funzione possessiva» en aquestes llengües no romàniques, però l'autor no diu res més, ni tan sols n'ofereix les traduccions.

Afegim nosaltres, a més, un altre factor, que no s'ha de descartar, i és la simplificació morfològica a què tendeixen —naturalment— totes les llengües. El més normal és que s'haja produït una simplificació del paradigma dels possessius i allà on coexistien els derivats de SUUS i d'ILLORUM per a diversos posseïdors s'haja optat per unes formes o unes altres, però la coexistència d'ambdues formes siga difícil hui dia.

El fet que siguen la llengua catalana i l'occitana precisament les que han mantingut la dualitat en l'ús dels derivats de SUUS i d'ILLORUM —encara que en català els derivats d'aquesta última forma estiguen, certament, ben arraconats— no és una casualitat, sinó la conseqüència de la falta secular d'institucions nacionals que vetlaren per les nostres llengües i que *seleccionaren* o *regularitzaren* algunes formes. Aquestes dualitats fa molt de temps que estan resoltes —almenys en el registre escrit i normatiu— en les llengües que tenen institucions lingüístiques des d'antic i una estructura estatal que les recolze. Òbviament, no és el cas de la nostra ni de l'occitana.

b) Respecte a la utilització de l'article en les construccions possessives italianes, sembla que el seu ús era natural només quan el possessiu seguia el substantiu: *l'amistà nostra*, d'on es pot passar fàcilment a *la nostra amistà* o quan hi era present un adjectiu: *la loro grande potenza*, (vg. ROHLFS, 1968 II: 127). A partir d'aquestes construccions, es generalitzà ràpidament la utilització de l'article.¹³ L'autor conclou que la introducció de l'article constitueix de fet una innovació, que només s'ha generalitzat tardanament. Aquesta última afirmació pot ser vàlida per a l'italià, però no ho és per al català. En la nostra llengua, la presència de l'article acompanyant el possessiu ple és un fet quasi general després del segle XIII, tot i que en època preliterària la construcció sense article no era gens desconeguda pels nostres autors: «(...) ni deceber non ti faré de tua vita ni tua me[m]bra»,

13. Saragossà (2000: § 4.3.4.4.) ha intentat explicar la posició prenuclear dels possessius catalans de manera semblant: «(...) podríem tindre en compte que la propietat de la determinació o unicitat comporta l'article, i el fet que aquest lexema siga una conseqüència de l'ús comunicativament determinatiu dels qualificatius locatius, permetria que la causa (l'adjectiu qualificatiu) es mogué irregularment fins a situar-se al costat del seu efecte (l'article)».

entre 1035 i 1055 (*DHLC*, p. 12). En èpoques posteriors, aquests usos són rars, segons Coromines (*DECLC*, IV, 892a, 22-24).

Hui la utilització de l'article en italià ha esdevingut regular, llevat de quan acompanya noms de parentesc: *mio padre, tua sorella*. En aquest cas la llengua italiana moderna coincidiria amb molts dialectes catalans que utilitzen els adjectius contractes —quasi exclusivament— amb noms de relacions familiars: *mon pare, ta germana*, etc. Podem assenyalar també una altra coincidència, ara entre el valencià i alguns dels dialectes italians, que consisteix en la utilització en els parlars «a sud della linea Roma-Ancona la Penisola», (vg. ROHLFS, 1968 II: 124-126 o PICALLO, 1992: 154-157), d'unes formes enclíti-ques dels possessius, circumscrites —com en valencià— a les *persone* i als substantius *casa* i *vita*. Així *frátuta* ('el teu germà', 'ton germà') o *vítama* ('la meua vida', 'ma vida'). És a dir que al possessiu enclític d'aquests dialectes ha contraposat el valencià la utilització del possessiu contracte.

4. EL CASTELLÀ

a) El castellà presenta dues sèries d'adjectius possessius, que reben el nom, si seguim la denominació tradicional, de tòpics i àtons (*mío, mía*, enfront de *mi; tuyo, tuya* enfront de *tu*, etc.). Tanmateix, la primera de les gramàtiques castellanques a què ens hem acostat, la de Fernández Ramírez (1951: 84) canvia un poc la terminologia i parla de formes monosil·làbiques (*mi, mis, tu, tus*, etc.) i de formes bisil·làbiques (*mío, mía, míos, mías, tuyo, tuya*, etc.). Assegura que les primeres s'empren com a *adjunts anteposats* i són inaccentuades, mentre que les formes de la segona sèrie s'emprarien exclusivament com a *adjunts posposats*, com a predicats i en la substantivació, i són accentuades.

Més tard Menéndez Pidal (1968: 256) parlarà de la conveniència d'anomenar-les respectivament «formes d'adjectiu anteposat» i «formes de pronom substantiu». Respecte a la denominació de «formes de pronom substantiu» ens hauríem de preguntar si, donat que la gramàtica tradicional defineix el pronom com a «substitut del nom», poden existir pronoms que no siguin substantius. L'autor justifica aquesta

denominació i descarta —per tant— la de *sèrie tònica i àtona*, basant-se en el fet que les «formes d'adjectiu anteposat» —en la pronúncia de diverses regions— no són proclíiques ni ho eren en castellà antic; per això no caldria parlar de «sèrie àtona».

Fernández Ramírez (1951: 84) també havia assegurat al respecte que les formes de la primera sèrie eren accentuades «en varias regiones de España». Lapesa (1962: 308) concreta que es tracta d'«Asturias, León y Castilla la Vieja», on es diu *mí* padre, *sú* casa, etc. Alcina i Blecua (1975: 616) amplien també a Santander aquesta característica fonètica. Marcos Marín (1980: 224) també coincideix amb els autors anteriors quan afirma que «la forma apocopada és proclítica en el uso no dialectal». Finalment, Picallo i Rigau (1999: 975, n. 2) també es fan ressò del fet que estem descrivint.

I al revés: altres autors han parat esment en el fet que *nuestro* i *vuestro* —formes en principi *tòniques*— puguen conèixer en posició anteposada un caràcter àton (vg. LENZ, 1925: 260; FERNÁNDEZ RAMÍREZ, 1951: 84 o J. SATORRE, 1995, segons citació de MARTÍNEZ ALCALDE, 1996: 29).

El caràcter àton d'aquestes formes es dona també en les homònimes catalanes *nostre* i *vostre*, en construccions del tipus *nostre pare*, *vostra casa*, tot i que la majoria dels autors recomanen de fer servir les formes amb article: *el nostre pare*, *la vostra casa* (vg. BADIA, 1962 I: 220, entre molts altres).

En definitiva, i reprenent el problema de la denominació, conclouem nosaltres que ni la denominació de *tònics* i *àtons* és escaient ni la proposada per Menéndez Pidal tampoc no ho és. Hem proposat en aquest article la denominació de «formes plenes» i «formes contractes o reduïdes» i hi hem explicat els motius que ens porten a defensar aquesta nomenclatura (vg. n.1).

Pel que fa al paradigma actual dels possessius de l'estàndard castellà, es pot donar pràcticament per establert, almenys pel que fa als seus elements, des del principi del s. XIV. És en l'edat mitjana, doncs, quan s'observa la generalització en l'ús de determinades formes i l'eliminació d'unes altres (vg. MARTÍNEZ ALCALDE, 1996: 12/63), contràriament al que ocorre en català, llengua en la qual és aquesta època, precisament, la de major concurrència entre formes contractes i reduïdes.

Un exemple només: «(...) perquè la nostra salut no deu ésser atribuïda als nostres coratges ni a nostres virtuts...» (*Scipió e Aníbal*, ps. 47, d'Antoni Canals, cap a 1395).

b) És sabut que el possessiu llatí de 3a persona *SUUS* s'utilitzava tant per a posseïdor singular com per a plural. En el pas a les llengües romàniques, algunes —com hem observat— aprofitaren l'alternança del possessiu llatí amb el genitiu dels demostratius (*ILLORUM*), per a especialitzar els derivats d'aquesta última forma en el tractament dels diversos posseïdors.

Conegué també aquest fet —com acabem de dir en § 3a— la llengua castellana antiga i també el navarroaragonès (que tingueren les formes *lur*, *lures* junt a *lor*¹⁴ (vg. ZAMORA VICENTE, 1966: 254 i MENÉNDEZ PIDAL, 1968: 258). Segons informació del primer dels autors fou més abundant la forma *lur*, que s'utilitzà fins al segle XIV a la Rioja, on abunda en textos jurídics i literaris. També conegué els derivats d'*ILLORUM* el judeoespanyol medieval del nord de Castella i l'asturià. Fernández Ramírez (1951: 87) assegura, en aquesta línia, que en les *Glosas Silenses* apareix *lures faces* «por influencia riojana».

Tanmateix, els derivats de *SUUS* acabarien per triomfar tant en castellà, com en portuguès o rètic.¹⁵ Com ha fet veure Bassols (1956 I: 192, n. 18), l'adjectiu possessiu castellà de 3a persona acabarà per tindre un significat molt més ampli que en llatí, i molt més polivalent —es pot afegir també— ja que replegarà els usos reflexius i els no reflexius, d'un únic posseïdor i de diversos (segons terminologia i exemples de ТЕКАВЧИК, 1972: 176):

14. És un cas semblant al del català, llengua que segons Coromines (*DECLC*, V, 310a, 3-4) conegué també les formes en *-o* en els segles XII i XIII. Nosaltres hem registrat ja un cas de *lor* al final del s. XI (entre 1080 i 1095): «(...) que vos adjuvetis ad mulier mea et ad filio meo per pled et per gera tro lor dret los en sia exid» (*DHLC*, p. 14.)

15. «De este *lur* no queda huella en el habla viva actual», assegura per al castellà Zamora Vicente (1966: 254, n. 28). Que els derivats de *SUUS* acabaren per triomfar també «en lingua galega» ho demostren aquests exemples extrets de *Xogo sucio*, traducció de *Joc brut* de Manuel de Pedrolo: «... arrodado de mulleres (...) coa esperanza de poder adiviñar as súas preferencias polos envases», p. 11; «(...) as mulleres (...) por fin comezaron a dar as súas opinións sobre os envases», p. 11; «...mulleres que (...) me deixaban entrar ao recibidor das súas casas...», p. 42.

MARCUS AMAT SUUM FILIUM: *Marco ama a su (propio) hijo*; funció reflexiva.

MARCUS AMAT EIUS FILIUM: *Marco ama a su hijo (al hijo de éste)*; funció no reflexiva.

MARCUS AMAT EIUS FILIUM: *Marco ama a su hijo (al hijo de éste)*; un únic posseïdor.

LIBERI AMANT EORUM PATREM: *Los hijos aman a su padre*; diversos posseïdors.

Amb tot, aquesta polivalència no és privativa del castellà. Pel que fa als usos reflexius i no reflexius, es dilueixen ja en llatí vulgar (VÄÄNÄNEN, 1967/91: 200) i, pel que respecta al fet que els derivats de SUUS assumisquen els usos d'un únic posseïdor i de diversos, és característic de totes les llengües que no han generalitzat els derivats d'ILLORUM.

Deixant de banda alguns procediments bastant curiosos que s'han assenyalat en castellà per a superar aquesta possible polivalència —entre d'altres el de López de Mesa (1957: 10-13) que proposava de recuperar les incipients formes castellanes derivades d'ILLORUM— el procediment més habitual i senzill ha consistit a afegir un complement introduït per *de*: *sus hermanos de Josep* o com en aquest exemple de Larra en «El casarse pronto y mal», dins *Artículos políticos*: «sus padres de usted no consentirán», p. 89. Company (1993: 75-76), p. ex., segons informa Martínez Alcalde (1996: 80), ha registrat en l'espanyol actual de Mèxic frases com aquestes:

«¡Mira sus nuevos aviones de Aeroméxico!»;

«Es lo que yo digo, si defender su derecho de cada uno es ser político, entonces yo soy político»;

«Bueno, no yo, se supone que Tomás es su tutor de esta chava», etc.

Nosaltres hem estudiat totes aquestes construccions en «L'expressió duplicada de la possessió (*sos drets d'els*)» («Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura», tom LXXV, gener-desembre 2000, ps. 379-387), on hem pogut comprovar que no són exclusives del castellà ni del català.

A més, crec que aquesta tendència no la podem situar en el mateix context que l'abús en la utilització del possessiu que és possible detectar —sobretot en castellà— en els últims temps, i de la qual he parlat en § 2.d).

c) Finalment, volem fer esment de diverses solucions per a l'hipotètic problema de l'*ambigüitat* del pronom possessiu de 3a persona, replegades per Lacreu (1990: 114-115) per a la llengua catalana, però perfectament vàlides per al castellà. Es tractaria de la utilització dels adjectius *propio/propia*, dels demostratius o de determinades perífrasis. Nosaltres podem afegir també la construcció amb la preposició *de* + pronom *él/ella/ellos/ellas*, que no arriba a suggerir Lacreu. Així, la hipotètica ambigüitat d'una frase com *El carnicero asesinó a la joven en su casa*, es podria resoldre dient:

El carnicero, en su propia casa, asesinó a la joven,

El carnicero asesinó a la joven en la casa de ésta o fins i tot

El carnicero asesinó a la joven en la casa de él/de ella.

Al capdavall, l'adjectiu *proprius* ja el feia servir la llengua llatina per a reforçar els possessius de 3a persona: *suus proprius* (Bassols 1956 I: 193-194), i és utilitzat en els temps actuals, també, per la llengua italiana o per la francesa: *Ama il suo proprio figlio* o *Ce sont ses propres livres*.

5. CONCLUSIONS

En aquest article ens hem acostat als adjectius possessius en algunes de les llengües romàniques de l'entorn i hem establert els paral·lelismes i les divergències més notables entre els usos possessius de l'occità, del francès, de l'italià i del castellà respecte dels usos de la llengua catalana.

Així, per exemple, ens ha cridat l'atenció l'existència en occità de dues sèries d'adjectius possessius, anomenades també sèrie tònica i sèrie àtona, denominació inadequada —probablement— i que connecta amb el problema de la denominació dels possessius catalans. Per una altra banda, hem comprovat que l'occità utilitza les formes *lor* i *lors* o

lurs per a la 3a persona i posseïdor plural, però que aquestes formes són substituïdes en molts parlars per les formes *tòniques* o *àtones* d'un sol posseïdor, exactament igual que es fa en la immensa majoria de dialectes catalans. Finalment, hem comprovat que en la llengua occitana, ja des de ben antic, s'empren els possessius *mon, ton, son* davant de noms femenins que comencen per vocal: *mon anima, ton estela*, circumstància que té connexió amb el mateix fenomen observat en català (i en francès).

Pel que fa a aquesta última llengua, hem començat per destacar que algunes gramàtiques també han parat esment en les profundes relacions entre adjectius possessius i pronoms personals. Ens ha cridat també l'atenció que el francès admetera durant l'edat mitjana i a l'època preclàssica la dualitat *leur/son, sa i leurs/ses*, circumstància que fou resolta en època clàssica a favor dels primers membres de les parelles, fet que no s'ha produït mai de manera general en català. Hem destacat també una altra connexió entre el francès i la nostra llengua pel que respecta a la utilització dels articles definits i no dels possessius amb els substantius que designen parts del cos (*On lui bande les yeux* i no *On bande ses yeux*). Finalment, i pel que fa a la segona sèrie d'adjectius possessius francesos (*mien, tien, sien, nôtre, vôtre, leur*) hem comprovat que es fan servir actualment en frases com «j'ai reçu la visite d'un mien cousin», considerades arcaïques en aquesta llengua, com en català.

Pel que respecta a l'italià hem destacat, d'entrada, que la llengua antiga també mantingué la possibilitat que els derivats de *suus* s'utilitzaren per a diversos posseïdors. La introducció de *loro* ha estat un fet posterior i relativament recent, segons algun autor, circumstància que pot explicar que la major part dels dialectes italians siguin continuadors de *suus*. Finalment, hem destacat en aquesta llengua que la utilització de l'article acompanyant els possessius és hui un fet regular, llevat de quan acompanya noms de parentiu: *mio padre, sua sorella*. Es tracta d'un altre paral·lelisme amb la major part dels dialectes catalans que fan servir els possessius contractes amb aquests tipus de noms.

Per acabar, hem examinat els possessius castellans i hem vist que era en l'edat mitjana quan s'observava la generalització en l'ús de de-

terminades formes i l'eliminació d'unes altres, contràriament al que ocorre en català, llengua en la qual és aquesta una de les èpoques de major concurrència entre formes plenes i reduïdes. Finalment, hem parat esment d'un últim paral·lelisme entre ambdues llengües, arran de l'estudi de construccions com «*Mira sus nuevos aviones de Aero-méxico!*», que hem anomenat «expressió duplicada de la possessió» i que també són presents en català.

En definitiva, amb aquesta aproximació als possessius d'algunes de les llengües de l'entorn, hem comprovat com de lligades estan les qüestions que fan referència als adjectius possessius. És a dir, que molts dels problemes o de les situacions que es presenten en català amb aquests adjectius hem vist que tenen un paral·lelisme en alguna de les llengües veïnes.

JOAN COBA FEMENIA
I.E.S. Pere Boil (Manises)

RELACIÓ DE FONTS UTILITZADES

- *Artículos políticos*, de Mariano José DE LARRA, Madrid, Taurus Ediciones, 1988. (N'he fet servir l'article *El casarse pronto y mal*).
- *Contologia. Antologia de les tècniques del conte literari*. A cura d'Albert Planelles i Francesc Vernet, Barcelona, Ed. de la Magrana, 1995, 8a edició. (N'he fet servir el conte *Els possessius*, de Quim Monzó).
- *DHLC=Documents d'història de la llengua catalana. Dels orígens a Fabra*, de Joan MARTÍ I CASTELL i Josep MORAN, Barcelona, Ed. d'Empúries, 1986, 1a edició. (N'he fet servir els següents documents:¹⁶
  2. Jurament feudal, a cura de Paul Russell-Gebbett.
  3. Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet, a cura de Paul Russell-Gebbett.
  6. Capbreu de Castellbisbal, a cura de Josep Moran i Ocerinjauregui.

16. Els reproduïsc amb la identificació que proposen els autors i he respectat també el seu número d'ordre.

- 7. Primeres homilies, a cura de Josep Moran i Ocerinjauregui.
  - 8. Abusos comesos per Petrus de Lobeira a Lleida, a cura de Paul Russell-Gebbett.
  - 13. Informe per qüestió d'heretges, a cura de Paul Russell-Gebbett.
  - 81. Racine, *Athalía*, versió catalana)
- *Llibre de les bèsties*, de RAMON LLULL, Barcelona, Ed. 62, 1965, 4a edició.
- *Scipiò e Aníbal. De providència. De arra de ànima*, d'Antoni CANALS, Barcelona, Editorial Barcino, 1935.
- *Xogo sucio*, de Manuel DE PEDROLO, Vigo, Ed. Galaxia, 1992. (Traducció de *Joc brut* «en lingua galega»).

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- ALCINA, Franch, Juan BLECUA i José M. BLECUA (1975): *Gramática española*, Barcelona, Editorial Ariel.
- ALIBÈRT, Loïs (1976): *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians*, Montpellier, C.E.O.
- ANGLADE, Joseph (1977): *Grammaire de l'ancien provençal*, París, Éditions Klincksieck.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1951): *Gramática histórica catalana*. Use la versió catalana de 1981, València, Ed. 3 i 4.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*, Madrid, Ed. Gredos.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1994): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia catalana.
- BASSOLS DE CLIMENT, Mariano (1956): *Sintaxis latina*, 2 vol., Madrid, CSIC. Use l'edició de 1971.
- COBA FEMENIA, Joan (1999): *Els adjectius possessius. Teoria i problemes d'ús*, Universitat de València, Facultat de Filologia, Col·lecció Tesis doctorals en microfitxa.
- COBA FEMENIA, Joan (2000): *L'expressió duplicada de la possessió (sos drets d'els)*, «Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura», tom LXXV, ps. 379-387.
- COBA FEMENIA, Joan (2002): *La posposició del possessiu amb article*, dins *Estudis del valencià d'ara, Actes del IV Congrés de Filologia Valenciana*, València, Editorial Denes, ps. 101-117.

- COMPANY COMPANY, Concepción (1993): *Su casa de Juan: estructura y evolución de la duplicación posesiva en español*, dins *Actas del Primer Congreso Anglo-Hispano*, I, Madrid, Castalia, ps. 73-86.
- COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor. Use l'edició de 1983.
- CUENCA, Maria Josep (1992): *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, València, Edicions Tàndem.
- DECLC = J. COROMINES (1980-91): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Curial, 9 vols.
- DUBOIS, J. i R. LAGANE (1973): *La nouvelle grammaire du français*, París, Ed. Librairie Larousse.
- FABRA, Pompeu (1891): *Ensayo de gramática de catalán moderno*, Barcelona, Ed. de L'Avenç. Use una reedició facsímil a cura de S. Bonet, Barcelona, Alta Fulla, 1993.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, L'Avenç. Use la reedició facsímil de 1977, Barcelona, Leteradura.
- FERNÁNDEZ BALLÓN, M. i A. MONNERIE-GOARÍN (1993): *Gramática esencial de francés*, París, Larousse.
- FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador (1951): *Gramática española. 3.2. El pronombre*, Madrid, Arco / Libros, 2a edició, 1987.
- GREVISSE, Maurice (1936): *Le bon usage. Grammaire française*, París, Gembloux, Duculot. Use l'edició de 1986.
- LACREU, Josep (1990): *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Institut de Filologia Valenciana, Universitat de València.
- LAPESA, Rafael (1962): *Historia de la lengua española*, Madrid, Escelicer, 7a edició.
- LENZ, R. (1925): *La oración y sus partes*, Madrid, Centro de Estudios Históricos, 2a edició.
- LÓPEZ DE MESA, Luis (1957): *El posesivo de sujeto plural en castellano*, dins «Boletín de la Academia Colombiana», VII, 22, ps. 10-13.
- MARCOS MARÍN, Francisco (1980): *Curso de gramática española*, Madrid, Ed. Cincel-Kapelusz.
- MARTÍNEZ ALCALDE, M. José (1996): *Morfología histórica de los posesivos españoles*, València, Universitat de València. Anejo XIX de la revista «Cuadernos de Filología».
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1968): *Manual de gramática histórica española*, Madrid, Ed. Espasa-Calpe.
- MEYER LÜBKE, W. (1926): *Lingüística románica*, Madrid, Publicaciones de la revista de Filología Española.
- MOLL, Francesc de B. (1937): *Rudiments de gramàtica preceptiva, per a ús dels escriptors baleàrics*, Palma de Mallorca, Bibl. «Les illes d'or».

- MOLL, Francesc de B. (1952): *Gramática histórica catalana*, Madrid, Editorial Gredos.
- PAR, Anfós (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*, Halle, Max Niemeyer Verlag.
- PICALLO SOLER, M. Carme (1992): *Funcions dobles: tres estudis de sintaxi catalana*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Edició en microfítxes.
- PICALLO, M. Carme i Gemma RIGAU (1999): *El posesivo y las relaciones posesivas*, dins *Gramática descriptiva de la lengua española 1, Sintaxis básica de las clases de palabras*, Madrid, Real Academia Española.
- POLITZER, R. L. (1952): *On the Romance Third Person Possessives*, World, VIII, ps. 65-71.
- ROHLFS, Gerhard (1968): *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti (II, Morfologia)*, Torí, Giulio Einaudi editore.
- RUAIX I VINYET, Josep (1985): *El català / 2. Morfologia i sintaxi*, Moià.
- SARAGOSSÀ, Abelard (2000): *Els adjectius possessius: naturalesa teòrica i aplicació a la normativa i al català col·loquial*, dins «Llengua & Literatura», núm. 11, p. 219-280.
- SATORRE GRAU, Javier (1995): *Que cualquiera de nosotros que recibiese carta vuestra. Reflexión sobre algunos usos de los posesivos en español*, dins *Actas del I Congreso de Historia de la lengua española en España y en América*, València, Departament de Filologia Espanyola, ps. 469-477.
- TEKAVCIC, Pavao (1972): *Grammatica storica dell'italiano*, Bolonya. Il Mulino, 3 vol.
- VÄÄNÄNEN, V. (1967/91): *Introducción al latín vulgar*, Madrid, Gredos, 3a edició.
- WEINRICH, Harald (1989): *Grammaire textuelle du français*, París, Alliance française Didier / Hatier.
- ZAMORA VICENTE, Alonso (1966): *Dialectología española*, Madrid, Editorial Gredos, «2a edición muy aumentada».